

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка
Факультет спеціальної освіти, психології і соціальної роботи
Кафедра логопедії та спеціальних методик

Дипломна робота
магістра

з теми: **“КОРЕКЦІЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ У
ДОШКІЛЬНИКІВ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ
НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ”**

Виконала студентка 2 курсу групи KorL1-M20z
спеціальності: 016 Спеціальна освіта.

Логопедія.

Кравченко Ірина Юріївна

Керівник:

Ткач О.М., кандидат педагогічних наук,
старший викладач

Рецензент:

Вержиховська О.М., кандидат психологічних наук,
доцент

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ.....	9
1.1. Вікові особливості розвитку фонематичних процесів у дітей дошкільного віку.....	9
1.2. Характеристика дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.....	15
1.3. Причини недорозвитку фонематичного сприймання у дітей з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.....	18
РОЗДІЛ II. ВИВЧЕННЯ СТАНУ СФОРМОВАНОСТІ ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИТКОМ МОВЛЕННЯ.....	37
2.1. Методика вивчення стану сформованості фонематичного сприймання у дітей з фонетико-фонематичним недорозвитком мовлення.....	37
2.2. Аналіз результатів констатувального експерименту.....	47
РОЗДІЛ III. КОРЕКЦІЯ ФОНЕМАТИЧНОГО СПРИЙМАННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З ФОНЕТИКО-ФОНЕМАТИЧНИМ НЕДОРОЗВИНЕННЯМ МОВЛЕННЯ.....	54
3.1. Етапи реалізації програми корекції фонетико-фонематичного недорозвитку мовлення у дітей дошкільного віку.....	54
3.2. Зміст та напрямки корекції фонематичного сприймання у дітей дошкільного віку з фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення.....	67
3.3. Аналіз результатів формувального експерименту.....	80
ВИСНОВКИ.....	87
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	89
Додатки.....	92

ВСТУП

Дослідження в галузі спеціальної освіти (Р.М. Боскис, Е.М. Гопиченко, Б.М. Гріншпун, Е.А. Данілавічюте, Г.А. Каше, В.К. Орфінская, Л.Г. Парамонова, М.А. Савченко, Є.Ф. Соботович, В.В. Тищенко та інших) показують, що мовлення відкриває доступ дитині до усіх досягнень людської культури. З розвитком мовлення у дитини пов'язане формування як особистості загалом, так і окремих психічних процесів. При повноцінному спілкуванні з оточуючими людьми діти надзвичайно швидко опановують накопичений досвід. Мовлення формується під контролем слуху.

Дослідження психологів, лінгвістів – Швачкіна Н.К. та Гвоздева О.М. показали, що до двох років дитина розрізняє всі звуки рідної мови. Інакше кажучи, до двох років фонематичне сприймання загалом вже сформоване. Характерно, що діти завжди чують неправильність у мовленні інших.

Провідне місце у комплексному підході до корекції мовленнєвих порушень дослідники (Р.Е. Левіна, Г.А. Нікашина, Р.М. Босліс, Р.А. Каше та інших.) відводять формуванню фонематичного сприйняття, тобто здатності сприймати та розрізняти звуки (фонемі). Критичний досвід багатьох авторів підтверджує, що розвиток фонематичного сприйняття позитивно впливає на формування всієї фонетичної сторони мови, зокрема складової структури слова. За допомогою вироблення артикуляційних навичок можна досягти лише мінімального ефекту і до того ж тимчасового. Стійке виправлення вимови може бути гарантовано тільки при випереджальному формуванні фонематичного сприйняття. Згодом це позитивно впливає і на засвоєння писемної навички. При планомірній роботі з розвитку фонематичного слуху діти набагато краще сприймають і розрізняють закінчення слів, префікси в однокорінних словах, загальні суфікси, прийменники при збігові приголосних звуків і т.д.

Крім того, без достатньої сформованості основ фонематичного сприйняття неможливе становлення його вищого ступеня - звукового аналізу, операції уявного розчленування на складові елементи (фонемі) різних звукокомплексів: поєднань звуків.

Оволодіння мовленням, як відомо, йде як у процесі повсякденного, природного спілкування дитини з оточуючими її дорослими, так і в ході спеціального навчання, а значить, від їхнього змісту, характеру та методів залежить характер розвитку мови у кожний період життя дитини; при цьому велике значення має розвиток фонематичних процесів.

У дітей так звана чутливість до звуків розвивається швидко, але для розрізнення слів і складів потрібна не лише вона, а й спеціальний фонематичний слух. У складному комплексі психічних процесів, на який спирається розвиток мовлення, вирішальна роль належить здібності проводити аналіз звукового складу слова, що набувається протягом усього дошкільного дитинства.

Отже, своєчасне виявлення порушень фонематичних процесів в дітей дошкільного віку, їх корекція є необхідними умовами підготовки дітей до шкільного навчання.

Метою дослідження виявити специфічні особливості формування фонематичного сприймання у дітей з ТПМ (тяжкими порушеннями мовлення) дошкільного віку.

Відповідно до мети дослідження визначено наступні **завдання**:

1. Проаналізувати наукові дослідження з питання формування фонематичного сприймання у дітей з ТПМ дошкільного віку.
2. Розробити методика вивчення особливостей формування фонематичного сприймання у дітей з ТПМ дошкільного віку.
3. Скласти програму корекції фонематичних процесів у дітей з ТПМ дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – логопедична корекція недорозвитку фонематичного сприймання у дітей з ТПМ дошкільного віку.

Предмет дослідження – особливості корекції недорозвитку фонематичного сприймання у дітей з ТПМ дошкільного віку.

Методи дослідження: аналіз психолого-педагогічної літератури, анкетування, бесіда, тестування, кількісний та якісний аналіз результатів дослідження.

Практичне значення роботи полягає в тому, що в результаті надання корекційної допомоги дітям з тяжкими порушеннями мовлення вдалося використати новітні розробки корекційних педагогів та реабілітологів для урізноманітнення коркційної роботи з дітьми дошкільного віку з використанням пропонованих завдань.

Результати наукового дослідження були представлені на науковій конференції науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів за підсумками науково-дослідницької роботи Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, надруковано статтю «РОЗВИТОК АКУСТИКО-ФОНЕМАТИЧНОЇ СКЛАДОВОЇ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ».

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

ВИСНОВКИ

Розвиток фонематичного сприймання є одним із найважливіших завдань, серед тих, що постають перед логопедами, у роботі з дітьми із фонетико-фонематичним недорозвиненням мовлення. Нормотиповий розвиток фонематичного сприймання має велике значення для процесу становлення і розвитку мовлення в цілому, на його основі діти навчаються виділяти в мовленні оточуючих фрази, розуміти зміст слова, розрізняти слова-пароніми, співвідносити їх з конкретними предметами, явищами, діями. Не сформованість фонематичного сприймання дуже негативно впливає на формування подальшої звуковимови. Для дітей характерно вживання дифузних звуків нестійкої артикуляції, численні заміни і змішування при відносно нормальному стані будови і функції артикуляційного апарату. Також для дітей з недорозвиненням фонематичного сприймання характерні порушення звукової та складової структури слова, такі як: пропуск, вставка, перестановка, повторення звуків і складів. За допомогою вироблення правильних та чітких артикуляційних навичок можна досягти лише мінімального ефекту, і нажалі тимчасового. Неможливо не сказати, про зв'язок фонематичних і лексико-граматичних уявлень. Адже, за планомірної роботи з розвитку фонематичного сприймання діти набагато краще сприймають і розрізняють: закінчення слів, приставки в однокореневих словах, загальні суфікси, прийменники при збігу приголосних звуків і т. ін.. Стійке виправлення мовленнєвих порушень може бути гарантовано тільки при випереджаючому формуванні фонематичного сприймання. Крім того, без достатньої сформованості фонематичного сприймання неможливе становлення фонематичних процесів, що формуються на його основі: формування повноцінних фонематичних уявлень, фонематичного аналізу і синтезу. У свою чергу, без тривалих спеціальних вправ з формування навичок звукового аналізу та синтезу діти не опановують грамотним читанням та письмом. Робота з розвитку фонематичного сприймання має велике значення для засвоєння правильної звуковимови і для подальшого успішного навчання дітей у школі.

Актуальність теми моєї роботи зумовлена зростаючою кількістю дітей, що мають порушення фонематичного сприймання і пошуком шляхів подолання цих порушень. Обмеженість термінів перебування в логопедичній групі, відсутність або недостатність мотивації у дітей з ФФНМ до навчання (внаслідок особливостей фонематичного розвитку діти недостатньо усвідомлюють свої мовні помилки та необхідність їх подолання) негативно впливають на результати процесу навчання даної категорії дітей і вимагають пошуку нових шляхів підвищення ефективності корекційно-логопедичної роботи.

На даний час особливо важливим є визначення напрямків прийомів роботи з розвитку фонематичного сприймання у дітей із ФФНМ, що враховує онтогенез розвитку фонематичних процесів і відповідає особливостям розвитку фонематичного сприймання у дітей з ФФНМ. А також визначення можливих шляхів використання ігрових прийомів роботи з розвитку фонематичного сприймання на всіх етапах всіх видів логопедичних занять, в тому числі і тих, які зазвичай не використовуються для розвитку фонематичного сприймання (організаційний момент, артикуляційна, дихальна, пальчикова гімнастика, динамічні паузи).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алексеева, М.М., Яшина, А.И. Методика развития речи и обучения родному языку дошкольников [текст]. - М, 1998.
2. Александрова, Т.В. Живые звуки или фонетика для дошкольников [текст]. – СПб., 2005.
3. Борисова, М. А. Дидактическое пособие «Волшебная мозаика» // Логопед №8, 2008 с.84
4. Волкова, Л.С. Логопедия [текст]. - М., 1989.
5. Ванюхина, Г. Речевцветик [текст]. - Смоленск, 1996.
6. Карельская, Е. Использование символов в работе над звуками // Дошкольное воспитание № 1, 2000, с. 23.
7. Кисилева, Н.А. Методическое оснащение диагностической деятельности учителя – логопеда дошкольного образовательного учреждения [текст]. – Краснодар, 2007.
8. Корнилова, Л.А. Игровые приёмы развития фонематического восприятия дошкольников // Логопед №2, 2009 с.65
9. Кудрова, Т. Вопросы обследования фонематических процессов у старших дошкольников [текст]. - М., 2009.
10. Коррекционно-педагогическая работа в дошкольных учреждениях для детей с нарушениями речи / Под. ред. Ю.Ф. Гаркуши [текст]. - М., 1999.
11. Лалаева, Р.И. Нарушение процесса овладения чтением у школьников [текст]. - М., 1983.
12. Лопатина, Л.В. Серебрякова, Н.В. Преодоление речевых нарушений у дошкольников: Учебное пособие [текст] - СПб., 2001.
13. Максаков, А.И., Тумакова, Г.А. Учителю, играя [текст]. М., 2005.
14. Макляева, Н.В. Моделирование как средство развития фонематического восприятия у детей // Логопед №6, 2008 с.32
15. Нейман, Л.В., Богомилский, М.Р. Анатомия, физиология и патология органов слуха и речи/ Под ред. В.И. Селиверстова [текст]. - М., 2001.

16. Основы логопедической работы с детьми/ Под. общ. ред. д. п. н., проф. Г.В. Чиркиной [текст]. - М., 2003.
17. Основы логопедии с практикумом по звукопроизношению / Под ред. Т.В. Волосовец [текст]. - М., 2002.
18. Панкратова, Н., Выготская, И. «Звуковые странички». Обруч № 5, 2005.
19. Пожиленко, Е.А. Волшебный мир звуков и слов [текст]. - М., 2001.
20. Садовникова, И.Н. Нарушение письменной речи и их преодоление у младших школьников [текст].- М., 1998.
21. Ткаченко, Т.А. Специальные символы в подготовке детей 4 лет к обучению грамоте [текст] – М., 2000.
22. Ткаченко, Т.А. Если дошкольник плохо говорит [текст]. - СПб., 2007.
23. Ткаченко Т.К. Слоговая структура слова, коррекция нарушений [текст]. - М., 2008.
24. Ушакова, О. С. Теория и практика развития речи дошкольника [текст]. - М., 2010.
- 25.Смышляева, Т. Н., Корчуганова, Е. Ю. Использование метода наглядного моделирования в коррекции общего недоразвития речи дошкольников// Логопед №1, 2005, с.33
26. Швайко, Г.С. Игры и игровые упражнения для развития речи [текст]. - М., 2001.
27. Эльконин, Д.Б. Развитие речи. Психология детей дошкольного возраста [текст]. - М., 1964.
28. Ястребова А.В. «Преодоление общего недоразвития речи у учащихся начальных классов общеобразовательных учреждений» Москва «Аркти» 1999.
29. Ястребова А.В., Бессонова Т.П. «Как помочь детям с недостатками речевого развития» Пособие для учителя Москва «Аркти».
30. Борякова Н.Ю. «Ступеньки развития. Ранняя диагностика и коррекция задержки психического развития» Москва «Гном – Пресс» 1999

31. Дробинская А.О «Диагностика нарушений развития у детей: клинические аспекты» Москва «Школьная Пресса» 2006.

32. Заширинская О.В. «Психология детей с задержкой психического развития» Санкт-Петербург «Речь» 2007.

33. Логопедическая диагностика и коррекция нарушений речи у детей. Сборник методических рекомендаций. Санкт-Петербург – Москва «САГА – ФОРУМ» 2006.

34. Мамайчук И.И. «Психологическая помощь детям с проблемами в развитии» Санкт-Петербург «Речь» 2006 год.

35. Опыт работы образовательных учреждений для детей, нуждающихся в психолого-педагогической и медико-социальной помощи в условиях модернизации столичного образования» под редакцией Л.Е. Курнишовой Москва Центр «Школьная книга» 2007.

36. Основы специальной психологии» под редакцией Л.В. Кузнецовой Москва «Академия» 2002.

37. Сиротюк А.Л. «Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения» Москва «Творческий центр Сфера» 2003.